

جامعه و مذهب ارتدکس

دکتر واسیلی چکوناس

ترجمه سید علاءالدین طباطبایی

• مذهب ارتدکس در پی آن است

که از پدیده مسیحیت روایتی

معنویتر و روحانیتر به

دست دهد.

چگونگی تجلی آن را به مثابه واقعتی تاریخی و متافیزیکی روشن نماییم و نشان دهیم که در جامعه منشأ چه آثاری است و چرا این آثار بر آن مترتب است.

مذهب ارتدکس را معمولاً در کنار دو مذهب کاتولیک و پروتستان، یکی از شاخه‌های مسیحیت به شمار می‌آورند. اما باید توجه داشت که مذهب ارتدکس با این دو شاخه مسیحیت تفاوتی ماهوی دارد. مذهب ارتدکس در پی آن است که از پدیده مسیحیت روایتی معنوی‌تر و روحانی‌تر به دست دهد و مسیحیت را چنان که در سالیان نخست پیدایش کلیسای مسیحی و در دوره پدران کلیسا و در عصر شخصیت‌های بزرگ مذهب ارتدکس تجلی یافته بود، پاس دارد و از آن پیروی کند. مذهب ارتدکس از افراط‌های موجود در مذاهب کاتولیک و پروتستان اجتناب می‌ورزد و بر بُعد معنوی مذهب و نقش آن در تهذیب جامعه تأکید می‌کند. مذهب ارتدکس جزم‌اندیشی تهی و بی‌مایه نیست بلکه بیان اتحاد با حقیقت غایی جهان است. این حقیقت همان «خدا - پدر» است که به گفته پل تیلیچ، برخلاف خدای فلسفی یا «وجود متعالی»، خدایی شخصی است که با آفریده خویش، انسان، ارتباط بیواسطه و پیوسته دارد، انسانی که از جایگاه بهشتی نخستین خویش هبوط کرده و خدا می‌کوشد او را به همان جایگاه رفیع بازگرداند.

مسیحیت و مذهب ارتدکس، به منزله مظاهر اصیل تجربه مذهبی از ابعاد تاریخی برخوردار بوده و با وجود مبدأ و غایت ماورای طبیعی خویش. در تاریخ منشأ اثر واقع می‌شوند. مسیحیت و ارتدکسی در پی تحول و ارتقای اخلاقی بشر، جامعه و کل جهان هستند و زمینه تأسیس حکومت خدا بر زمین را فراهم می‌کنند. از این نظر آنها با مذاهبی که انسان را به ترک مواهب مادی و دنیا تشویق می‌کنند، تفاوت دارند.

بنابر عهد عتیق و عهد جدید، خداوند از طریق ارتباط معنوی با انسان، بر تاریخ تأثیر نهاده و به او کمک

قبل از هر چیز به تمامی دوستانی که در جمهوری اسلامی ایران به تشکیل این کنفرانس^{۱۶} همت گماشتند، صمیمانه تبریک می‌گویم و از میهمان‌نوازی مردم ایران تشکر می‌کنم.

این کنفرانس یکی از چندین کنفرانسی است که تاکنون برگزار شده و بی‌تردید این کار در آینده نیز ادامه خواهد یافت چرا که همه ما به انجام گفتگوهای سازنده و تبادل دیدگاهها و نظرات خویش اشتیاق وافر داریم تا از این طریق مردم ما به یکدیگر نزدیکتر شوند و به کمک هم با مشکلات خطیر این عصر و جامعه خود مواجه گردند.

به گمان من، اگر بخواهیم تلاشهایمان شمربخش‌تر باشند، در آغاز باید بکوشیم این نکته را روشن سازیم که مذاهب ما به جامعه و واقعت اجتماعی چگونه می‌نگرند؟ همانطور که می‌دانید، موضوع بحث امروز من بررسی جامعه و واقعت اجتماعی از دیدگاه مذهب ارتدکس و چگونگی تأثیر این مذهب بر جامعه است. البته تلاش مذهب ارتدکس هستی تاریخی انسان را نیز در بر می‌گیرد. ارتدکسی، همچون دین اسلام، این است که انسان را برای حیات اخروی، در اتحاد با خداوند، آماده کند.

از آنجا که دین به نحوی اساسی با جامعه و تمدن بشری سر و کار دارد، هرگز نمی‌تواند از رویدادهای اجتماعی برکنار بماند. بلکه برعکس، دین به منزله نیرویی معنوی و رهایی‌بخش که حامی تمامی ارزشهای والای انسانی است باید بکوشد این ارزشها و آرمانها را در هستی تاریخی بشر و جامعه بشری حاکم کند، اخلاق حسنه را در جامعه گسترش دهد و انسان را برای حیات اخروی آماده سازد. در همین جهت است که ما باید نقش مذهب ارتدکس را درک کنیم. اما برای آنکه نقش این مذهب را در جامعه دریابیم، نخست باید ارتدکسی را تعریف کنیم، ذات و ماهیت آن را مشخص سازیم و

*براساس سنت مذهب ارتدکس، اختلال در رابطه میان خدا و انسان به اختلال در رابطه میان انسان و جهان آفرینش منجر می‌شود.

ارتدکس، جامعه باید متشکل از انسانهایی باشد که تولد دوباره یافته‌اند و والاترین فضایل و ارزشهای انسانی را در زندگی خویش به کار می‌گیرند.

انسان صرفاً برای سپری کردن عمر خویش در جامعه زندگی نمی‌کند بلکه در جامعه بسر می‌برد تا امر خدا را تحقق بخشد و از این رهگذر، به حیاتی اخروی در جوار خداوند ناقل آید. از این دیدگاه، حیات اجتماعی در حکم اتاق انتظار زندگی اخروی است که در آن، انسانها به مثابه فرزندان خدا، باید بنابر قانون برتر الهی، براساس عشق، عدالت، صلح و صفا، و برادری زندگی کنند. مذهب ارتدکس با تمام توان و در قالبهای گوناگون (مناسک دینی، مراسم عبادی جمعی، اسوه‌های زنده) این ارزشها و فضایل را ترویج و تبلیغ می‌کند. هدف اصلی مذهب ارتدکس این است که انسان را برای حقیقت‌نمایی آماده کند و این آماده‌سازی، مادامی که انسان بر پهنه زمین زندگی می‌کند باید انجام پذیرد. البته انجام چنین وظیفه‌ای آسان نیست. اما خداوند چنین می‌خواهد که انسان به کمال دست یابد و مذهب ارتدکس با تمامی توان می‌کوشد فواین خدا را، به واسطه اراده انسان و انتخاب آزادانه او، اجرا کند.

۲. مذهب ارتدکس و جامعه

منظور ما از اصطلاح جامعه، مجموعه‌ای از افراد انسان است که در ناحیه و سرزمین خاصی در کنار هم زندگی می‌کنند، یا مجموعه بزرگتری که متشکل از ملتها، مردمان گوناگون با سنتهای اجتماعی، فرهنگی و مذهبی متفاوت است. لازمه وجود این همزیستی این است که نظام قانونی مشترکی میان آنها حاکم باشد و اعضای جامعه به حقوق فردی و اجتماعی یکدیگر و آزادی مذهب و عقیده احترام بگذارند و در پی یافتن علائق مشترکی باشند که در پرتو آن، جامعه به زندگی صلح‌آمیز و پیشرفت و سعادت دست یابد.

می‌کند تا بر نیروهای شیطانی و شر غالب آید. در جهان باقی نیز خداوند بدکاران را مکافات می‌کند و نیکوکاران را پاداش می‌دهد.

درست است که مذهب ارتدکس به اقتضای سرشت روحانی‌اش، در مقاطعی از تاریخ بر زهد و دنیا‌گریزی تأکید کرده و از چنین گرایشهایی حمایت نموده است، اما این مذهب در اساس و بنیاد خود، نیرویی روحانی است که قلوب انسانها و نیز جامعه بشری عرصه عمل آن است و تهذیب اخلاقی و ایجاد برادری میان تمامی ابناء بشر را هدف نهایی خود قرار داده است. از همین روست که به نظر ما مذهب ارتدکس را باید از سه دیدگاه مورد بررسی قرار داد:

۱. به منزله عاملی برای استکمال وجودی انسان ۲.
به منزله نیرویی که بر جامعه تأثیر می‌نهد ۳. از لحاظ وظیفه‌ای که در جهان برعهده دارد.

۱. مذهب ارتدکس و انسان

انسان به منزله آفریده و مخلوق خدا مورد توجه و عنایت خاص اوست و مذهب ارتدکس همواره می‌کوشد بر این واقعیت تأکید کند. طبعیان انسان در مقابل خدا و تلاش او برای زندگی در بُعد و دوری از خدا، میان او و خالق خویش جدایی افکند و در نتیجه، گناه به عرصه هستی راه یافت و در نظم امور ایجاد اختلال کرد.

مذهب ارتدکس می‌کوشد زمینه توبه بشر را فراهم گرداند تا او بار دیگر مشمول فضل پروردگار شود. روح‌القدس انسان را یاری می‌کند تا تولدی دوباره یابد، با خدا اتحاد پیدا کند و در زندگی خویش کمالات و فضایی را به کار بندد که خداوند از طریق عیسی مسیح و انجیل، او را بر آنها آگاه ساخته است. این اولین گام و مرحله‌ای فردی است که از رهگذر آن، بشر به قلمرو حکومت الهی باز می‌گردد. این امر بنیان حیات اجتماعی است که از افراد بسیار تشکیل می‌شود. براساس مذهب

* بازگشت به ارزشهای اخلاقی و

اصول و احکام مذهبی تنها

طریقی است که رستگاری

تمامی مردم جهان را تضمین

می‌کند.

نقایص و عیوب غوطه‌ور است از بی‌توجهی و غفلت مذهب ناشی نمی‌شود، بلکه نتیجه قدرت و نفوذ پلیدی و شرارت است که بر انسانها حکم می‌راند و خواستها و انگیزه‌های آنها را تعیین می‌کند. مذهب ارتدکس به منزله تجلی ایمان و عمل صحیح، برای ایجاد جامعه‌ای نرین و برانداختن پلیدی و اشاعه قانون الهی مبارزه می‌کند. ایجاد چنین تغییری در جامعه از اهمیتی بنیادین برخوردار است زیرا کمال انسان در این جهان به معنای پیوند او با خدا در جهان دیگر است. هدف مذهب ارتدکس این است که تمامی انسانها را نجات دهد و آنان را به سوی درک حقیقت رهنمون سازد.

مذهب ارتدکس به ایمان و اعتقادات مذهبی سایر مردمان به دیده احترام می‌نگرد و خواهان گشتگویی ثمربخش یا آنان است تا همه با هم درباره اهداف مشترک به اتفاق نظر دست یابند و برای رویارویی با مشکلات جامعه و زندگی بشر به نحوی هماهنگ عمل کنند. به اعتقاد من، چنین گشتگویی با پیروان دیگر مذاهب می‌تواند براساس اصول مذهب ارتدکس که در بالا ذکر آن رفت، بنیاد گیرد.

سنتهای دینی ما و شما بر شوق و حسن نیت ما برای یافتن عناصر مشترک یک پیام جدید برای کل جامعه بشری دلالت می‌کند. من شخصاً اعتقاد دارم که همه ما عمیقاً آرزو مندیم با یکدیگر مساعدت کنیم و تلاش خود را برای یافتن یک شیوه عمل مشترک برای مقابله با مشکلات اجتماعی همچنان ادامه دهیم.

امروز، بیش از هر زمان دیگری، توسل به سنتهای سالم مذهبی برای بهبود زخمهای اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. وجود مصائب اجتماعی که در گذشته به کلی ناشناخته و یا بسیار محدود بوده‌اند - مانند جنایت، اعتیاد، قتل و بیماریهای جنسی و روانی که مشکلات اساسی قرن ما به شمار می‌آیند - گسترش پیام الهی را ضروری می‌سازد، چرا که تنها از این طریق می‌توان برای

مذهب ارتدکس براساس اصول انجیل، به انسان - خواه به عنوان افراد مستقل و خواه در مقام اعضای یک جامعه بزرگ - احترام می‌گذارد. در عین حال، این مذهب می‌کوشد از طریق پیام حیاتبخش خویش و براساس آزادی و حرمت نهادن بر زندگی انسانی، حیات تازه‌ای را که از متون مقدس نشأت می‌گیرد ترویج و تبلیغ کند و جامعه را، چه جامعه‌ای همگن باشد و چه جامعه‌ای متشکل از گروه‌ها، ملت‌ها، نژادها و مذاهب گوناگون، به سوی اخلاق حسنه رهنمون سازد.

مذهب ارتدکس با الهام از تعالیم مسیح - که همه نژادهای بشر را دارای منشأ واحد و به خدایی واحد متعلق می‌داند (اعمال رسولان، باب ۱۷، آیه ۲۶) - تمامی انسانها را فرزندان خدای یگانه به شمار می‌آورد. آنان باید همچون برادر در کنار هم زندگی کنند و در زندگی خویش ارزشها و فضایل اخلاقی را که در انجیل از آنها سخن رفته است، با جان و دل پذیرا شوند. هدف اصلی مذهب ارتدکس نابود ساختن پلیدی است، چرا که منشأ همه تیره‌روزیهای اجتماعی را شر و پلیدی می‌داند. تمامی بدبختیها از اعمال گناهکاران ناشی می‌شود و هدف مذهب ارتدکس، هدایت و نجات انسانهای خطاکار است. همه نابرابریهای اجتماعی، جنگها و کشمکشها، استثمار افراد از سوی یکدیگر، فحطی، فقر، توزیع ناعادلانه ثروت، خطاها و انحرافات اخلاقی، همه و همه از پدیده‌های ناسالم اجتماعی به شمار می‌آیند که تحت نفوذ «پیر مرد» گناهکار قرار دارد و از اصول شیطانی پیروی می‌کنند. تحول چنین جامعه‌ای ضرورت تام دارد و مذهب ارتدکس وظیفه خود می‌داند که در این مسیر گام بردارد.

بی‌تردید ریشه‌کن ساختن تمامی این پلیدیها و وظیفه‌ای به غایت دشوار است، اما مذهب ارتدکس رسالت خود می‌داند که همه تلاش و همت خویش را در این جهت به کار بندد. اینکه جامعه بشری در میان انواع

* امروزه، بیش از هر زمان دیگری، توسل به سنت‌های سالم مذهبی برای بهبود زخم‌های اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد.

مذهبی همواره بر وحدت زمین و ملکوت خدا، وحدت انسان و جهان دیگر، و تسبیح خدا از سوی همه جهان هستی تأکید دارد. اما تسبیح خدا، تا آن‌گاه که جامعه بشر بر جلال و عظمت الهی علناً گواهی ندهد، هیچ‌گاه با صداقت و خلوص همراه نخواهد بود. و مذهب ارتدکس برای استقرار حکومت خدا بر زمین مجاهده و دعا می‌کند.

۳. مذهب ارتدکس و جهان

مقصود از حیات اجتماعی، هستی انسان در سراسر سیاره زمین است؛ هر کجا زندگی بشر در آن جریان دارد. و بخش مهمی از فعالیتها و سنت‌های مذهب ارتدکس به همین واقعیت اجتماعی مربوط می‌شود.

مذهب ارتدکس در این جهان نقش چندگانه‌ای را بر عهده دارد، از جمله، رساندن پیام مسیح به ملتها و مردمی که هرگز آن را نشنیده‌اند و احیاء این پیام در دل کسانی که قبلاً آن را دریافت داشته‌اند اما در زندگی و فعالیت‌های خویش نادیده‌اش می‌گیرند.

مذهب ارتدکس در هر سرزمینی که تاکنون به انجام وظیفه خویش همت گماشته، این وظیفه را با احساس مسئولیتی عمیق نسبت به آزادی ملتها به انجام رسانده و هرگز رسالت خویش را با گرایشها و اهداف استعماری نیالوده است. از همین روست که مذهب ارتدکس بدون تعلل مورد پذیرش قرار گرفته و حتی امروز نیز در سرزمینهایی که مورد قبول واقع می‌شود، هیچ‌گاه با واکنش‌های حاکی از نفرت روبرو نمی‌شود - مسئله‌ای که بسیاری از مبلغین مذهبی، خواه مسیحی و خواه غیرمسیحی با آن مواجه بوده‌اند.

در حقیقت، امروز ابلاغ پیام انجیل به کل جامعه بشری، و حتی جامعه مسیحی، از ضرورتی نام‌برخوردار است. ابلاغ پیام خداوند به مردم جهان، پیروی از فرمان بنیانگذار مسیحیت است که می‌گوید: «پیام خدا باید به

جوامعی که در میان فقر و غنا از یک سو و تحریف‌های مذهبی از سوی دیگر دست و پا می‌زنند، راه‌حلهایی ارائه کرد و آنها را به سوی رستگاری هدایت نمود.

سنت مذهبی ارتدکس این فساد و تباهی اجتماعی را ناشی از تصورات غلط و تحریف شده‌ای می‌داند که در ذهن انسان امروز درباره خدا و جهان شکل گرفته است. این تصورات موجب شده است انسانها به جای پرستش خدا، به شرک و بت‌پرستی، انحرافات جنسی و دیگر مفاسد اخلاقی روی آورند. تمامی این مفاسد به تیره‌روزی قومی، مذهبی، فردی و اجتماعی انسان منجر می‌شوند.

ارائه تصویری درست از ایمان به خدا موجب می‌شود بسیاری از ابناء بشر با خلوص بیّت و اعتقادی راسخ به خدا روی آورند و شرایط اجتماعی را بهبود بخشند.

براساس سنت مذهب ارتدکس، علاوه بر آنچه در بالا ذکر شد، اختلال در رابطه میان خدا و انسان به اختلال در رابطه میان انسان و جهان آفرینش منجر می‌شود (رومیان، باب ۸، آیه ۲۸). چنین خطری امروز کاملاً آشکار است و علوم جدید از آن با عنوان «مشکل محیط زیست» یاد می‌کنند. به گفته اشعیا بنی بازگشت انسان به جایگاهی که پیش از هبوط از آن برخوردار بود، نشانه‌ای است که بر آغاز عصر مسیحایی - اخروی دلالت می‌کند؛ عصری که در آن گرگ و میش در کنار هم بسر می‌برند و از آهن نه برای ساختن سلاح بلکه برای ساختن خیش و برای زراعت و کشت و کار و به نفع انسانیت بهره برده می‌شود. این سخن بدین معناست که آخرالزمان هنوز آغاز نشده و مذهب ارتدکس بی‌صبرانه فرا رسیدن چنین روزی را انتظار می‌کشد: «روزی که مسیح در قلوب مردم زاده شود و خورشید صلح و آرامش اجتماعی بر زمین تابیدن گیرد.»

مذهب ارتدکس در نیایشها، مراسم و اعترافات

*هدف اصلی مذهب ارتدکس نابود ساختن پلیدی است؛ چراکه منشأ همه تیره روزیهای اجتماعی را شرّ و پلیدی می داند.

است که می تواند انسان معاصر را از بن بست نجات دهد. کمال اخلاقی انسان و اعتقاد به ایجاد جامعه‌ای نوین که در آن ارزشهای متعالی و سعادت اخروی انسان صد نظر قرار گیرد از الویتهای پیام الهی به شمار می‌آیند. ما و همه کسانی که در این کنفرانس گرد آمده‌ایم و به رسالت خویش برای جامعه‌ای آخرت‌گرا که در آن متعالیترین ارزشها، فضایل مذهبی و اندیشه‌های خیرخواهانه درباره زندگی حاکم باشد ایمان داریم؛ باید دست در دست هم دهیم و از هیچ کوششی دریغ نوزیم.

تمامی اهل زمین برسد و تمامی نژاد بشر به «گداهای واحد» تحت رهبری شبانی واحد» تبدیل شود. در عین حال، کل جهان مسیحیت نیز باید بار دیگر با پیام خدا آشنا شود، چرا که این جامعه تحت تأثیر ایدئولوژیهای کاذب از مسیر درست منحرف شده و راه خطا در پیش گرفته است به طوری که با نظامهایی همراه و متحد گردیده که از مذهب برای تحمیل سیستم سیاسی و نظرات اجتماعی خاص علیه مذهب، حقوق بشر و آزادی انسان سود جسته‌اند. شرکت مذهب در چنین اموری از یک سو باعث فساد و تباهی شده و به آن آسیب می‌رساند و از سوی دیگر، نفوذ و تأثیر آن را در پهنه وسیعتری از اجتماع کاهش می‌دهد.

امروز در متن تلاشهایی که برای نجات نوع بشر - که تا همین اواخر در نوعی توازن مبتنی بر ترس بسر می‌برد و اینک با مشکل قحطی، جنگهای محلی و انواع ناملازمات و تحولات عظیم اجتماعی روبرو شده است - انجام می‌پذیرد، تبلیغ و ترویج ایمان به خدا و پیام او از نیازهای مبرم به شمار می‌آید. امروز، بیش از هر زمان دیگری، وظیفه ما در قبال نوع بشر حکم می‌کند که بر برادری تمامی انسانها، به عنوان بندگان خدای واحد و رحیم تأکید ورزیم. بازگشت به ارزشهای اخلاقی و اصول و احکام مذهبی تنها طریقی است که رستگاری تمامی مردم جهان را تضمین می‌کند. اینک مذهب ارتدکس در میان جمعیتهای کثیری از مردم، در تمامی قاره‌ها و در گوشه و کنار عالم و حتی در مناطقی که قدرتهای بزرگ درباره مسائل مهم بشری به اتخاذ تصمیم می‌پردازند، گسترش یافته است. اکنون باید پیام مذهب ارتدکس به شیوه‌ای مؤثر و همراه با احساس مسئولیت در تمامی این مناطق ظنین‌انداز شود. امروز، در میانه اغتشاش و سردرگمی همگانی، در عصر خردگریزی و ارائه بدیل‌هایی کساذب به جای تجربه اصیل مذهبی و در دوره تجمل‌گرایی و فقر گسترده، پیام مذهب ما تنها طریقی

* متن اصلی این مقاله به عنوان متن سخنرانی در سومین نمایش بین‌المللی گفتگوی اسلام و مسیحیت که در شهریور ماه ۱۳۷۳ توسط مرکز مطالعات و تحقیقات بین‌الملل در تهران برگزار شده، ارائه شده است.